

UUTTA TUTKIMUSTA

Valamon veljestö keisarin luostarista marginaaliin

Sari Hirvonen, *Keisarin luostarista marginaaliin. Valamon veljestö ja kansallinen identiteetti 1910–1939. Sosiaalihistoriallinen tutkimus munkkiyhteisöstä ja sen sopeutumisesta*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 99. Joensuu 2015, 269 s.*

Laatokan Valamon venäläistaustainen veljestö, munkit ja vakinaiset noviisit, etsivät maailmansotien välisenä aikana selviytymiskeinoja suuren yhteiskunnallisen murroksen keskellä. Lokakuun vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen myötä Suomi irrottautui Venäjän valtakunnasta ja keisareiden suosiossa olleesta Valamon luostarista tuli suomalaisen vähemmistökirkon luostari. Valamon veljestö onnistui säilyttämään venäläisen kulttuuriperintönsä, vaikka koko luostarin olemassaolo oli tuolloin uhattuna.

Tutkimuksen kohteena Valamon luostari

Kristuksen kirkastumiselle pyhitetty Valamon luostari sijaitsi vuoteen 1939 asti Karjalassa, Valamon saarella, Laatokan luoteisosassa neljäkymmentäkahdeksan kilometriä Sortavalasta etelään. Valamon saariryhmä koostuu pääsaaresta, jolle myös pääluostari on rakennettu sekä neljästäkymmenestä pienemmästä saaresta. Pääluostarin lisäksi Valamon saarilla oli erakkomajoja ja kolmetoista skiittaa eli alaluostaria. Valamon luostari omisti myös podvorin eli kaupunkitalon Moskovassa, Pietarissa ja Sortavalassa.

Luostari kuului hallinnollisesti Sortavalan kihlakuntaan ja Viipurin kuvernementtiin. Kirkkohallinnollisesti Valamon luostari oli 1920-luvun

---

* Tutkimus on luettavissa Itä-Suomen yliopiston elektronisena julkaisuna osoitteessa: <http://epublications.uef.fi>

alkuun asti osa Venäjän ortodoksista kirkkoa. Suomen ortodokseista muodostettiin 1892 autonominen hiippakunta, jonka johdossa oli arkkipiispa. Suomen alueella olevat luostarit yhdessä muun Suomen ortodoksisen kirkon kanssa siirtyivät 1923 Konstantinopolin patriarkan alaisuuteen ja luostarien kirkkohallinnollinen valvonta kuului siitä lähtien Suomen ortodoksisen kirkon kirkolliskokoukselle.

Nyt esiteltävässä tutkimuksessa keskityttiin historialliseen hetkeen kahden maailmansodan välissä. Tutkimusjakso aloitettiin muutamaa vuotta ennen ensimmäisen maailmansodan alkua vuodesta 1910, jotta saatiin vertailukohdaksi myös kaistale ”vanhaa, hyvää aikaa”, jolloin Valamo ympäröivässä yhteiskunnassa elettiin *ancien régime*, vanhan maailmanjärjestyksen viimeisiä vuosia. Sitten ensimmäisen maailmansodan seurauksena vanha yhteiskuntajärjestys murtui, keisarit kukistuivat ja uudet kansallisvaltiot syntyivät. Tuolloin myös Suomi itsenäistyi Venäjän alaisuudesta. Tutkimuksen aikarajan sisälle mahtuivat luostarielämän viimeiset vakaat Venäjän vallan vuosikymmenet, jolloin Valamo oli osa Venäjän keisarikuntaa ja valtakunnan enemmistökirkon luostari. Suomen itsenäistymisen jälkeen siitä tuli suurten yhteiskunnallisten muutosten kautta vähemmistökirkon marginaalinen yhteisö. Tutkimus päätettiin vuoteen 1939, jolloin veljestö joutui talvisodan taistelujen keskellä jättämään luostarisaaarensa.

Tämän Valamon veljestöä käsittelevän tutkimuksen tehtävä oli kaksiosainen. Ensiksi selvitettiin, millainen yhteisö oli se Valamon munkkien ja vakinaisten noviisien muodostama veljestö, joka eli 1900-luvun alkuvuosikymmenillä Valamon pääloustarissa, skiitoissa ja podvoroissa. Tässä sosiaalishistorian alaan kuuluvassa tutkimuksessa kuvataan ensimmäistä kertaa historiantutkimuksen alalla Valamon veljestöä väestöhistorian keinoin, esimerkiksi luostarin täydennyksen, poistuneiden ja kuolleiden määrään vaikuttavasta luostarin väestönkehityksestä.

Veljestöä väestöhistoriallisena yhteisönä tutkittaessa muodostettiin kuva siitä, millaisista osista veljestön yhteisöidentiteetti rakentui. Näiden yhteisöidentiteetin rakennetekijöiden selvittämisessä keskeinen tutkimuskysymys oli, millainen oli luostariin tulijan tausta, siis hänen kansallisuutensa, koulutustasonsa ja sosiaalinen taustansa ennen luostariin tuloa. Tutkimusasetelmassa lähdettiin siitä, että yksittäisten luostariin tulijoiden tiedot yhdistämällä voidaan muodostaa kokonaiskuva Valamon vakinaisen veljestön kansallisuudesta, koulutustasosta ja sosiaalisesta taustasta

ryhmänä. Näin saatiin tietoa siitä, millaiset esimerkiksi koulutuksen tuomat valmiudet veljestöllä oli kohdata sen identiteettiin kohdistuvia muutospaineita tai miten kansalliseen ajatteluun liittyvät seikat vaikuttivat yhteisön toimintaan.

Keskeinen hypoteesi oli, että yhteisön kohtaaman muutoksen voimakkuutta on mahdollista selvittää luostariyhteisön kokonaismäärän vaihtelun avulla, siis seuraamalla veljestön täydennystä ja kuolemantapausten tai luostarista poismuuton kautta tapahtuvaa määrän vähentymistä. Valamon vakinaisen veljestön kohtaaman muutoksen laajuutta taas selvitettiin tarkastelemalla luostariveljestöä ja sen toimintaympäristöä kolmen tason kautta. Ensiksi tutkittiin yksilöä yhteisönsä osana, toiseksi valamolaista munkkien ja vakinaisten noviisien yhteisöä ryhmänä ja kolmanneksi luostariyhteisöä niitä valtiollisia ja kirkollisia rakenteita vasten, joiden osana Valamon veljestö eli.

Toisena keskeisenä tutkimustehtävänä oli katsoa, millaisia yhteiskunnallisia muutoksia Valamon luostariyhteisö kohtasi ja millaiset keinot sillä oli selviytyä kohtaamansa historiallisen murroksen vaatimuksista. Tässä tutkimuksen osassa kartoitettiin luostariyhteisön kohtaamia yksittäisiä kriisejä ja tutkittiin yhteisön muutosvastarintaa, muutosvalmiutta tai ryhmäidentiteetin stabiiliutta kansallisen ja uskonnollisen identiteetin käsitteiden kautta. Esimerkkinä yhteiskunnan luostarille osoittamista muutosvaateista mainittakoon tilanne 1920–1930 -luvulla, jolloin Valamon luostaria alettiin suomalaistaa ajan hengen mukaisesti, sillä haluttiin muokata luostaria kelpolliseksi suomalaisen yhteiskunnan osaksi ja saada veljestö hyväksytyksi luterilaisen enemmistön silmissä.

Veljestöllä oli käytössään joitakin, tietoisesti tai tietämättä valittuja selviytymisstrategioita. Aluksi Valamon veljestö kapinoi muutoksia vastaan, luostarissa alkoi ajanlaskukiistan nimellä tunnettu konflikti, jonka vaikutukset näkyivät myös Konevitsan luostarissa ja joissakin Karjalan ortodoksisissa seurakunnissa. Ajanlaskukiista Valamossa kukistettiin kovin ottein, sillä se sai runsasta huomiota Karjalan alueen suomalaiskansallisessa lehdistössä. Avoimen kapinoinnin lisäksi Valamon veljestö vastusti muutoksia muutoinkin. Kirkollisen esivallan määräyksien toimeenpanoa hidastettiin ja sen käskyjä jätettiin täyttämättä.

Tutkimuksen lähteistä ja metodologisista ratkaisuista

Valamon luostarista ja luostarin veljestöstä Laatokan saarilla vuosina 1910–1939 kertovat Valamon luostarin arkistossa Heinävedellä, Karjalan tasavallan kansallisarkistossa (NARK) Petroskoissa ja Leningradin oblastinarkistossa (LOGAV) Viipurissa säilyneet dokumentit. Tutkimusaineistona on käytetty Valamon luostarin asia- ja henkilöakteja sekä veljestön ansioluetteloja. Tästä pääosin venäjänkielisestä aineistosta voitiin selvittää esimerkiksi veljestön jäsenten sosiaalista taustaa ja asemaa, koulutustasoa ja uraa luostarissa niin kvantitatiivisella metodilla numeroin, taulukoin ja kaavioin kuin kvalitatiivisella sisällönanalyysillä asiakirjoja lähilukemalla. Tutkimuksen teksti jakautuu kahteen pääosaan, ensin esitetään tietoa veljestöstä sosiaalishistoriallisena yhteisönä (luku 2) ja sitten kerrotaan yhteiskunnallisista muutoksista, joiden eteen veljestö joutui ensimmäisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen (luvut 3-5).

Luostarin henkilöakteissa säilyneet munkkien ja vakinaisten noviisien henkilökohtaiset asiakirjat valottavat luostarielämää mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Mielenkiintoinen lähde on luostarin ”hermokeskuksessa”, sen kansliassa työskennelleen munkki Juvian Krasnoperovin kirjoittamat muistiinpanot luostarin vuosien 1914–1918 tapahtumista, joita hän on täydentänyt omilla huomioillaan ja mielipiteillään.

Mikrohistoriallinen tutkimusote on yksi käytetyistä tutkimuksen metodologisista rakennuspuista. Mikrohistoria tarkastelee tavallista ihmistä yhteisönsä osana ja se keskittää tutkimuksellisen huomion historian sauma- ja murroskohtiin. Tutkimuksessa nojataan myös suomalaisen väestöhistorian perinteeseen, työn esikuvana on ollut esimerkiksi Kaarlo Wirilanderin tutkimukset Suomen aatelistosta ja upseeristosta.

Toiseksi työssä käytetyt metodologiset ratkaisut pohjautuvat menta-liteettien historian koulukunnan käyttämiin metodeihin. Työssä on hyödynnetty Fernand Braudelin lanseeraamaa historiallisen ajan jakoa pitkän, keskipitkän ja lyhyen keston tapahtumiin.

Tässä työssä keskitytään ennen kaikkea kahteen viimeksi mainittuun eli keskipitkän keston sosiaalisiin rakenteisiin, esimerkiksi Valamon luostarin väestönkehitykseen sekä lyhyen keston poliittisten tapahtumien, lähinnä ensimmäisen maailmansodan ja sen seurausten vaikutuksiin Valamon luostarin elämään.

Vastauksia tutkimuskysymyksiin saatiin esiin aineistosta törmäyttämällä keskipitkän keston rakenteita lyhyen keston tapahtumiin, minkä Carlo Ginzburg, italialainen mikrohistorioitsija on osoittanut hedelmälliseksi lähestymistavaksi tutkittaessa tavallisen ihmisen historiaan liittyviä aiheita. Esiin nousi murroskohtia ja kriisejä luostariyhteisön elämässä. Näiden kriisien analysoinnissa ja selittämisessä käytettiin apuna uskonnollisen ja kansallisen identiteetin, sopeutumisen ja sopeuttamisen sekä selviytymiskeinojen käsitteitä. Selviytymiskeinoista on kirjoittanut esimerkiksi italialaiseen mikrohistorialliseen koulukuntaan kuuluva Giovanni Levi.

Valamon veljestö sosiaalihistoriallisena yhteisönä

Tutkittava yhteisö koostuu 752 munkista ja vakinaisesta noviisista. Heistä on tehty pieneniselämäkerrat, joita yhdistämällä on saatu tietoa luostarin yleisestä väestönkehityksestä. Vakinaisella noviisilla tässä tarkoitetaan henkilöä, joka on otettu hengellisen konsistorin ukaasilla veljestön jäseneksi erotuksena pyhiinvaeltajanoviisista, joka saattoi vapaammin irtautua luostariyhteisöstä siellä tovin asuttuaan.

Luostariin pyrkivän oli Venäjän ortodoksisen kirkon määräysten mukaan osoitettava dokumentein, että hänellä ei ollut luostariin ottamista estäviä maallisia sitoumuksia. Huollettaville lapsille ja vanhuksille oli löydettävä toinen huoltaja luostariin lähtijän sijaan. Velat oli oltava maksettuna, maaosuudet siirrettynä toisen nimiin ja asevelvollisuus suoritettuna ennen luostariveljestön pysyväksi jäseneksi hyväksymistä. Näistä seikoista vaadittiin kirjalliset todisteet, jotka ovat säilyneet kunkin veljestön jäsenen henkilöaktissa luostarin arkistossa. Henkilöakteista on luettavissa myös luostariin tulon syitä, vaikkakaan asiakirjoissa ei niitä suoranaisesti mainita. Venäjän maareformin jälkeen (1861) maaseutu elätti entistä huommin lisääntyvän väestönsä, liikaväki lähti kaupunkiin töihin ja jotkut löysivät elämälleen uuden suunnan luostarista.

Tutkittavan ajanjakson aikana, vuosina 1910–1939 Valamossa olleet veljestön jäsenet olivat pääosin venäläisiä, heitä oli 97 % veljestöstä, kun suomalaisiksi mainittuja veljestön jäseniä oli 3 %. Muita etnisiä ryhmiä ei luostarin väestökirjanpidossa eritelty. Valamon rekrytoinnin pääsuunta

oli Pietarin kuvernementista kaakkoon kohti Tverin kuvernementtia. Tver oli Pietarin ohella toinen tärkeä kuvernementti, josta tuli paljon vakinaisia veljestön jäseniä. Rekrytoinnissa tärkeitä kanavia olivat luostarin Pietarin ja Moskovan kaupunkitalot eli podvorit, joissa sai tietoa Valamosta ja luostarielämästä ennen varsinaista käyntiä Valamon saarella.

Koulutustasoltaan luostarin vakinaiseen veljestöön luetut olivat joko koulujakäymättömiä tai alkeiskoulun suorittaneita (93 %), joitakin keskiasteen (3 %) ja korkeamman koulutuksen (1 %) saaneitakin, esimerkiksi yliopistossa opiskelleita Valamon veljestössä oli. Koulutustaso ei määritellyt kuitenkaan henkilön uramahdollisuuksia luostarissa, vaan esimerkiksi luostarin johtajat tulivat yleensä vähän kouluja käyneestä ryhmästä. Sosiaaliselta taustaltaan suurin osa veljestöstä oli talonpoikia (79 %), porvaristoon kuuluvia oli seuraavaksi eniten (15 %) ja muihin säätyihin kuuluvia 6 %.

Tutkimusjakson alussa, vuonna 1910, veljestön vuosittainen kokonaismäärä oli 512 henkeä ja vuonna 1930 enää 176 henkeä. Suurin vähennys tapahtui noviisien ja munkkien määrässä. Pappismunkkien ja munkkidiakonien lukumäärä luostarissa pyrittiin pitämään vakiona, että luostarielämän keskeisin toiminto, jumalanpalvelusten toimittamisen kierto saatiin toimimaan. Kokonaismäärän laskuun vaikutti niin luostarin ympäröivää yhteiskuntaa korkeampi kuolleisuus kuin muuttoliikekin. Luostariväki vanheni ja vanhojen sairaudet, esimerkiksi sydän- ja verenkiertoelinten sairaudet, veivät veljestöä hautaan. Luostariveljestöä koetteli myös vuosina 1918 ja 1919 espanjantautiepidemia. Tähän tartuntatautiin sairastui parhaassa työiässä oleva luostariväki. Munkki Juvian, luostarin kanslianhoitaja ja kronikoitsija kuvaa tilannetta seuraavasti:

Tänään haudattiin kolme munkkia, jotka olivat kuolleet vastikään epidemiseen influenssaan. Heidän kolme arkkuaan olivat epätavallinen näky Valamossa, siinä asetettuna pääkirkkoon hautauksen ajaksi ja sitten kannettaessa ikuisen lepoon hautausmaalle. Erityisen kaamealta tuntui silloin, kun ennen hautaan laskemista arkkuja naulattiin kiinni ja yhtäaikainen vasaroiden pauke peitti alleen hautausrukouksen sanat.¹

Eniten veljestön kokonaismäärän laskuun vaikutti kuitenkin luostarin muuttoliike. Täydennys väheni Suomen itsenäistymisen jälkeen lähes olemattomaksi (vuonna 1910 tuli 69 uutta vakinaista noviisia, 1920- ja

1930-luvuilla yhteensä 19 vakinaista noviisia), kun samaan aikaan luostarista poislähtijöiden määrä oli suuri. Pois lähdettiin ensinnäkin ensimmäisen maailmansodan vuoksi, vakinaiset noviisit kuuluivat reserviin ja lähtivät sodan alettua sotilaspalvelukseen. He eivät pystyneet enää sodan jälkeen palaamaan Valamon saarille, sillä Valamo oli jäänyt uuden rajan taakse eikä heillä ollut matkustamiseen tarvittavia dokumentteja. Lisäksi luostarissa oli pulaa ruoasta ja palaamaan halukkaita pyydettiin odottamaan Venäjän puolelle jääneissä luostarin podvoreissa ruokatilanteen parantumista.

Sodan ja vallankumouksen aikana monet pyysivät palauttamista maallikkosäätyyn, he lähtivät auttamaan sodasta kärsineitä omaisia tai muutoin pois luostarista. Venäjän ja Suomen rajan sulkeuduttua Valamon Pietarin ja Moskovon podvoreissa olleet veljestön jäsenet jäivät Venäjälle. Osa heistä palasi 1920-luvun puolivälissä pääluostariin, mutta monet jäivät vapaaehtoisesti Venäjälle. Valamosta lähdettiin myös pakolla, luostari joutui poistamaan väkeään joko luostarielämään sopimattomina uusien aatteiden levittäjinä tai ajanlaskukriisin lietsomiseen osallistujina.

Hitaasti muuttuva väestörakenne törmää ympäröivän yhteiskunnan muutokseen

Mikä aiheutti toisaalta täydennyksen tyrehtymisen ja toisaalta laajan poismuuton luostarista? Kuinka tällaiseen tilanteeseen luostarissa päädyttiin? Miksi luostariyhteisö kriisiytyi 1920-luvulla? Kun tutkimuksessa esiin tulleet väestöhistorialliset havainnot asetetaan kontekstiinsa eli peilataan niitä ympäröivän yhteiskunnan murrokseen, saadaan esiin vastauksia näihin kysymyksiin.

Ensimmäisen maailmansodan aiheuttaman murrosajan ja siitä käynnistyneiden muutosten sarjan seurauksena luostariveljestön keskuuteen levisi ensiksi fyysinen epävarmuus sodan uhkan, nälänhädän ja espanjantaudin leviämisen kautta. Saksalaisvihollinen kolkutteli Pietarin portteja ja sitten myös Venäjän sisällissodan tapahtumat uhkasivat Valamoa. Ensimmäisen maailmansodan aikana luostarissa valmistauduttiin evakuoitumaan sisemmälle Venäjälle.

Samaan aikaan veljestöä koetteli henkinen epävarmuus, kun luostariyhteisöllä ei enää ollut koko veljestön hyväksymää auktoriteettia, kir-

kollista johtajaa. Munkki Juvian kuvaa muusta maailmasta heti Suomen itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen eristyksissä olleen luostarin tilannetta:

Port-Arturin piirityksen ja japanilaisten sotavankeuden 1905 kokenut skeemapappismunkki Sergei oli sitä mieltä, että Valamon luostarin tilanne oli paljon niitä huonompi. Luostari oli revitty irti kotimaastaan ja erotettu koko muusta maailmasta, veljestö näki nälkää eikä luostari saanut apua mistään.²

Venäjän ortodoksisen kirkon pää, keisari syöstiin valtaistuimeltaan keuhkotalvella 1917. Sen jälkeen Venäjällä vuonna 1917 pidetyssä kirkolliskokouksessa valittiin kahden sadan vuoden tauon jälkeen jälleen patriarkka. Aluksi Suomen valtiovallan tuella Suomen itsenäistymisen jälkeen Suomen alueella asuvien ortodoksien hallinnollinen ja taloudellinen asema järjestettiin vuonna 1918 annetulla asetuksella Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta.

Vuoden 1917 vallankumouksista käynnistyneen Venäjän valtion ja kirkon sisäisen hajaannuksen vuoksi oli vaikea tietää, kuka oli kirkon laillinen pää. Yhteydenpito oli hankalaa, aina ei tiedetty kuka edusti laillista esivaltaa. Lisäksi Suomen valtiolta ei halunnut juuri itsenäistyneen valtion alueelle entisen emämaan hallintoa, niinpä se edesauttoi Suomen ortodoksisen kirkon irrottautumista Venäjän patriarkaatista ja siirtymistä Konstantinopolin ekumeenisen patriarkan alaisuuteen useamman vuoden kestäneen prosessin päätteeksi 1923.

Valamon luostari yhdessä joidenkin Suomen alueella pitkään asuneiden tai emigranttina alueelle tulleiden venäläistaustaisten piirien kanssa vastusti tätä muutosta. Se oli henkisesti sitoutunut arkkipiispa Serafimin ja patriarkka Tihonin edustamaan vanhaan hallintoon ja puolusti muiden luostarien ja Helsingin ortodoksisen seurakunnan edustajien kanssa erottamisuhan alla ollutta piispaansa. Venäjän ortodoksisen kirkon skismaattinen tilanne, jossa oli useita erilaisia kilpailevia kirkollisia ryhmittymiä (neuvostohallituksen tukema *'Elävä kirkko'*, piispa Antonin Granovskin ympärille ryhmittynyt *'Kirkon uudestisyntymisen liitto'* sekä syksyllä 1922 perustettu *'Vanhan apostolisen kirkon liitto'*) lisäsi Valamossa syntyneitä epäluuloa Suomen ortodoksisessa hiippakunnassa aikaansaatuja ja suunniteltuja uudistuksia kohtaan.

Luostari oli kuitenkin taloudellisesti täysin riippuvainen niin Suomen ortodoksisesta kirkosta kuin Suomen valtiovallastakin. Venäjän lokakuun vallankumouksen myötä luostari menetti kaiken Venäjällä olevan ja sinne pankkeihin talletetun omaisuutensa. Sitä avokätisesti tukeneet venäläiset pyhiinvaeltajat jäivät rajan taakse. Suomen itsenäistymisen jälkeen Valamon ainoat tulolähteet olivat metsänmyynti, matkailu, Suomen valtiolle vuokratuista maista ja vesioikeuksista saadut vuokratulot ja valtion budjetin kautta maksamat luostarin ylläpitokorvaukset.

Rahapulan myötä luostaria koetteli veljestön jäsenten säilyneiden muistiinmerkintöjen mukaan myös suoranaisten nälkä 1910-luvun viimeisinä vuosina Suomen sisällissodan jälkeen. Luostarista otettiin elintarvikkeita sisällissodan aikana ja uusia ei pystytty hankkimaan tilalle. Pelkällä trapesan annilla ei tullut enää toimeen, mutta kaikilla ei ollut lisäruoan lähteitä. Munkki Juvian kertoo tilanteesta seuraavasti:

Kuinka kalliiksi lisäravinnon hankkiminen tuli, siitä kertoo seuraava esimerkki. Tämän kirjoittaja käytti vuoden 1918 aikana rasvatuotteisiin 300 markkaa ja leipään 240 markkaa. Niiden maksamiseksi piti myydä hyvä kello, saappaat ja kaikki löytyvä hopea.³

Luostari ei pystynyt omalla maataloustuotannollaan paikkaamaan menetyksiä, sillä sillä ei ollut laajoja viljelyssä olevia maa-aloja, suurta karjaa tai runsasta joukkoa työkykyistä veljestöä. Nuori väki oli lähtenyt luostarista, ja luostarin taloudenpitoa oli jäänyt hoitamaan vain vanhat, joista ei ollut entisenlaiseen työntekoon. Valamon munkit kuvasivat sisällissodan jälkeen Valamoon saapuville matkailijoille luostarin tilannetta:

Ei Valamossa ennen ole nähty sellaista työntekoa kuin nykyisin. Kuka vain jaloilleen pystyy, hän on työssä... Kurjuus on ollut meillä, ravintoa vähän, sairautta ja työtä ankarasti. Viholaisleipää meille annettiin. Siitä veljet sairastivat. Espanjankin tauti teki paljon tuhoja. Vain muutaman kuukauden ajalla kuoli 30 veljeä. Nuoret kuolevat, vanhat vain elävät.⁴

Ajanlaskukriisi luostarin ongelmien heijastajana

Valamon ajanlaskukriisi sai alkunsa jo vuonna 1922, mutta varsinaisesti levottomuudet luostarissa leimahtivat vasta vuonna 1923. Tuolloin kapi-noitsijat saivat kirkollisia rangaistuksia arkkipiispa Serafimilta ja luostarin johdolta ja viisi munkkia karkotettiin yhteisöön sopeutumattomina. Ajanlaskun muutoshanke liittyi Suomen ortodoksisen hiippakunnan sisällä aloitettuihin kirkollisen elämän uudistamispyrkimyksiin. Kirkollisen ajanlaskun yhtenäistämiseksi valtakuulttuurin kanssa haluttiin saada ortodoksiväestö samaan rytmiin muun suomalaisen yhteiskunnan kanssa. Katsottiin, että muutoin ortodoksit siirtyisivät suurin joukoin luterilaisuuteen.

Luostareille ei voitu myöntää erivapautta vanhan ajanlaskun käyttöön, sillä ympäröivässä suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevana ollut yleinen, suomalaiskansallisuutta korostava yhteiskunnallinen mielipide oli kielteinen kaikkea venäläisyyttä ja sen mukana myös joiltakin osin ortodoksista kirkkoa kohtaan. Myös luostarilaitokseen kiinnitettiin keskustelussa erityistä huomiota, sillä luostareiden asukkaiden ehdotonta kuuliaisuutta korostava elämäntapa oli vierasta ja luostareiden lojaalisuuteen uutta esivaltaa, Suomen valtiota kohtaan kohdistui epäilyksiä maallisen esivallan taholta. Niinpä luostari oli sekä Viipurin läänin maaherran että alueen poliisivoimien tarkkailun kohteena. Toisaalta valtiolta auttoi suuresti Valamon luostaria, kun luostarin ruokapulaa ratkottiin, kun luostari tarvitsi taloudellista tukea tai kun Venäjälle jääneiden luostarin podvorien ja niiden veljestön fyysistä koskemattomuutta piti puolustaa.

Suomen ortodoksisessa kirkossa otettiin käyttöön uusi ajanlasku eli kirkollisen elämän vuotuisen kierron rytmittäminen gregoriaanisen kalenterin mukaan poikkeuksena muusta ortodoksisesta maailmasta. Suurin vaikutus oli pääsiäisen ajankohdan ajoittamisen muuttamisella, se oli viimeinen pisara Valamon veljestön näkökulmasta. Äärimmilleen konflikti kärjistyi Valamossa vuonna 1925. Tuolloin osa veljestöstä, esimerkiksi luostarin johtokunta lähes kokonaisuudessaan, kieltäytyi palvelemasta uuden arkkipiispan Hermanin ja hänen vieraansa, Konstantinopolin patriarkan edustajan Germanoksen kanssa.

Herman oli tuona vuonna toimittanut pääsiäisen uuden laskun mukaan ja oli luostariopposition näkökulmasta sortunut ortodoksisen uskon vastaiseen toimintaan ja oli näin ollen kerettiläinen. Igumenin palveltua

esipaimenten kanssa osa veljestöstä kieltäytyi jumalanpalvelusyhteydestä myös luostarin johtajan kanssa. Valamosta karkotettiin ajanlaskukysymyksen vuoksi kaikkiaan 44 henkeä joko jättämällä heidän oleskelulupansa uusimatta tai kirkollisen oikeudenkäynnin kautta. Monet heistä olivat juuri Venäjältä, podvoreaista pääluostariin palanneita. Usealle annettiin luostariyhteisön sisäisiä rangaistuksia, esimerkiksi kiellettiin jumalanpalvelusten toimittaminen tai pappismunkin ja munkin tunnusten kantaminen.

Kriisin seurauksena luostariveljestö jakautui kahtia. Toisaalla olivat uuden laskun hyväksyvät, igumeni Pavlinia tukevat ja luostarista ulospäin näkyvää jumalanpalveluselämää hoitavat veljestön jäsenet, toisaalla vanhan laskun kannattajat, jotka toimittivat vanhan laskun mukaisia palveluksia syrjässä muusta yhteisöstä. Muutoin he osallistuivat luostarin heille osoittamiin kuuliaisuustehtäviin.

Lopullisesti ajanlaskukiista ratkaistiin vasta 1940-luvulla, kun Valamo siirtyi kirkollisen esivallan luvalla hetkeksi Moskovan patriarkaatin alaisuuteen ja luostari sai luvan jälleen noudattaa vanhaa ajanlaskua jumalanpalveluselämässään. Pian Valamo palasi rukousyhteyteen Konstantinopolin patriarkan kanssa, mutta säilytti oikeuden vanhan ajanlaskun mukaisesti pidettyihin jumalanpalveluksiin.

Igumeni Pavlin erotetaan

Vuosi 1923 oli tärkeä vedenjakaja myös toisaalla luostarin elämässä. Tuolloin vahvistettiin Suomen ortodoksisen kirkon luostareille uusi ohjesääntö, jonka avulla suitsittiin luostareiden itsenäisyyttä. Kaikki luostarin omaisuus siirtyi kirkon haltuun ja esimerkiksi metsää myydäkseen ja siitä saatuja tuloja käyttäkseen luostarin johtaja tarvitsi kirkollishallituksen luvan.

Monet asiat oli hyväksyttävä Suomen alueen luostareiden yhteisessä munkkineuvostossa. Kullekin luostarille oli nimetty oma johtokunta, jonka jäsenten piti kokoontua ja päättää yhdessä omaa luostaria koskevista käytännön asioista ja näistä kokouksista oli pidettävä vielä pöytäkirjaa. Aikaisemmin luostarin johtaja oli luostarissaan ehdoton auktoriteetti, hän jakoi kuuliaisuustehtävät ja vastasi kaikista luostarin asioista suoraan piispalle.

Valamon igumeni Pavlin oli tottunut tähän vanhaan Venäjän aikaiseen järjestykseen eikä hän ollut valmis luopumaan entisestä käytännöstä. Tästä seurasi kiistoja igumenin ja uudistushenkisen kirkollishallituksen kesken. Lopulta joidenkin ohjesäännön rikkomusten vuoksi igumeni pakotettiin eroamaan.

Kuinka Valamon veljestö selvisi?

Valamon luostari oli tilanteessa, jossa veljestö oli jakautunut kahtia, sen igumenin toiminta oli kyseenalaistettu niin kirkollisen esivallan taholta kuin osittain myös veljestön sisältä. Veljestö katsoi, että igumeni ei ollut tehnyt kaikkea voitavaansa luostaria kohdanneiden espanjantautiepidemian ja nälänhädän aikana. Epäiltiin, että samaan aikaan kun veljestön vanhat kuolivat elimistön kuihtumiseen ravitsevan ruoan puutteessa, luostarista olisi myyty elintarvikkeita ulos. Huhut kulkivat, vaikka niiden todenperäisyyttä ei kukaan pystynyt osoittamaan.

Veljestön uskonnolliseen ja kansalliseen, venäläisortodoksiseen identiteettiin kohdistui muutospainetta, jotka saivat yhteisön kriisiytymään. Enemmistökirkon arvostetusta, keisariperheen suosiossa olevasta Valamon luostariyhteisöstä tuli vähemmistökirkon outoja tapoja noudattava, vierasta kieltä puhuva marginaalinen ryhmä. Oli löydettävä selviytymiskeinoja kriisin ja uhan hetkellä.

Valamon veljestön kollektiivinen identiteetti oli stabiili, muutosvastarintainen, kuten hitaasti muuttuvalla yhteisöidentiteetillä on tapana olla. Tutkijan analyttisestä näkökulmasta eräs veljestön selviytymiskeinoista löytyi passiivisesta vastarinnasta, joka kohdistui yhteiskunnallisten vallanpitäjien, niin valtion kuin kirkonkin edustajien muutosvaatimukseen. Lisäksi pyrittiin tuomaan esille Valamoa suomalaisten ja karjalaisten ortodoksien hengellisenä keskuksena, vaikkakin enemmistö vakinaisesta veljestöstä oli venäläisiä. Venäläinen vanhakantaisuus pyrittiin piilottamaan, sillä ympäröivä yhteiskunta suhtautui kielteisesti kaikkeen venäläisyyteen. Venäläisyys kätkettiin vain yhteisön omassa keskuudessa vaalittavaksi.

Tähän veljestön oli ryhdyttävä, että luostaritoiminta saattoi jatkua Valamon saarilla lähes entisenlaisena huolimatta suomalaisen yhteiskunnan kielteisestä suhtautumisesta ortodoksiseen luostariin keskuudessaan.

Elettiinhan aikaa, jolloin valmisteltiin uutta uskonnonvapauslainsäädäntöä, johon tietyt yhteiskuntapiirit ajoivat luostareiden toiminnan ja perustamisen täyskieltoa.

Passiivinen vastarinta näkyi esimerkiksi kirkollisen esivallan käskyjen noudattamatta jättämisenä suomen kielen käyttöönottovaatimuksissa 1920-luvulla. Se näkyi myös siinä, että luostarille anottiin toistuvasti läpi koko 1910-luvun lopun ja 1920-luvun alun, aina vuoteen 1924 asti, erivapautta viettää pääsiäistä vanhan ajanlaskun mukaan. Veljestön sopeutuminen suomalaisen yhteiskunnan vaatimukseen oli näennäistä. Yhteisön keskinäinen kieli oli venäjä, dokumentit kirjoitettiin ensin venäjäksi ja sitten käännettiin suomeksi. Mieleltään yhteisö säilyi venäläisenä aina 1970-luvun lopulle saakka, kunnes viimeinen Vanhan Valamon luostari-perinteen hyvin tuntenut munkki, koko luostarielämänsä Laatokan Valamossa elänyt pappismunkki Simforian kuoli.

Sari Hirvonen

Viitteet

- ¹ Munkki Juvianin kronikka sodasta 1914–1918, s. 26, edinitsa 114, opis' 1, Fond 762, Karjalan tasavallan kansallisarkisto. Käännös S.H. Tästä eteenpäin tähän lähteeseen viitataan lyhenteellä 'Juvianin kronikka 1914–1918'.
- ² Juvianin kronikka 1914–1918, s. 19. Käännös S.H.
- ³ Juvianin kronikka 1914–1918, s. 32. Käännös S.H.
- ⁴ Aamun Koitto nro 15/1919, "Kesäisiä muistelmia Valamosta".